

misschien wat veel gevraagd, maar het verhaal zou er wel door aan wetenschappelijke waarde hebben gewonnen.

Marlou Schrover
Universiteit Leiden

Joost Coté en Loes Westerbeek (eds.), *Recalling the Indies. Colonial culture & postcolonial identities* (Amsterdam: Aksant, 2005) 325 p. ISBN 10 9052601194

Zijn de spanningen rondom integratie van groepen met verschillende etnische achtergrond, religie of huidskleur een typisch fenomeen van het multiculturele Nederland van de 21e eeuw? De bundel van Coté en Westerbeek maakt duidelijk dat Nederland al eeuwenlang worstelt met de problematiek. Het boek richt zich specifiek op de zogenaamde Indische Nederlanders, kinderen geboren in voormalig Nederlands-Indië met zowel Europese als Aziatische voorouders. De bundel is deels een weergave van interviews met in Australië woonachtige Indische Nederlanders. Interviewmateriaal is in drie blokken integraal opgenomen, aangevuld met bijdragen waarin achtergronden en ontwikkeling van de groep Indische Nederlanders wordt geanalyseerd.

De definitie van Indische Nederlanders lijkt eenvoudig maar maskeert een complexe werkelijkheid. Veel in Indië geboren Nederlanders (met twee blanke ouders) zagen zichzelf ook als Indische Nederlander. Verder waren adoptie en buitenechtelijk nageslacht meer regel dan uitzondering. De in het boek gehanteerde werkdefinitie spreekt dan ook over 'het complex van culturele aanpassingen tussen Oost en West'. Omdat de Indische Nederlander administratief niet bestond is de omvang van de groep moeilijk te bepalen. Uit de schaarse cijfers valt op te maken dat in 1900 67 procent van de 70.000 Europeanen in Indië was geboren. Onduidelijk en niet te achterhalen is bij hoeveel van dat aantal Aziatisch bloed door de aderen stroomde.

Heterogeniteit karakteriseert het onderwerp maar ook het boek zelf. Naast de interviews zijn er bijdragen vanuit minstens vier verschillende invalshoeken. Sociale en politieke geschiedenis zit in het hoofdstuk van Jean Gelman Taylor over gemengd huwelijk en bekering tot de islam van Nederlanders in dienst van de *vo*. Datzelfde geldt voor de bijdrage van Ulbe Bosma over de maatschappelijke positie van de Indische Nederlanders begin twintigste eeuw. Behalve de inleiding schreef Joost Coté een stuk over de Indische Nederlander in de koloniale literatuur. De hoofdstukken van Esther Captain en Loes Westerbeek zijn te karakteriseren als identiteitgeschiedenis. Onder die categorie valt ook het hoofdstuk van Wim Willems over de Indische migranten in de naoorlogse periode maar hij geeft eveneens een goed beeld van de Nederlandse emigratiepolitiek in die jaren. Weer een ander genre is de fictieve historische reconstructie van een Indisch-Nederlandse familie door Pamela Pattynama.

In de inleiding wordt deze veelheid aan benaderingen gelegitimeerd vanuit het prille stadium waarin de geschiedschrijving van de Indische Nederlanders zou verkeren. Maar veel van de bijdragen zijn bewerkingen van eerder verschenen artikelen of, in het geval van de bijdrage van Bosma, een Engelse bloemlezing van een omvangrijk Nederlandstalig oeuvre op dit onderwerp. Belangrijker dan het precieze stadium van de geschiedschrijving, is de vraag wat alle benadering bij elkaar ons vertellen over de Indische Nederlanders. Een direct antwoord daarop wordt door de samenstellers niet gegeven en is ook lastig uit het boek op te maken.

De bijdrage van Bosma geeft het meeste inzicht in het maatschappelijke functioneren van de Indische Nederlanders. Uit zijn analyse blijkt dat de Indische Nederlanders zich steeds kritischer gingen opstellen ten aanzien van het koloniale gezag. De Nederlandse regering werkte dat deels in de hand door onder de vlag van Ethische Politiek een grotere zelfstandigheid van Indië na te streven. Economische maar geen politieke zelfstandigheid, zo werd al snel duidelijk. Hogere bestuurlijke posten waren uitsluitend voor Nederlanders. De groeiende frustratie over de ondergeschikte positie deelden de Indische Nederlanders met de Chinese en Javaanse elite. Kortom, Indische Nederlanders zagen zichzelf als de potentiële leiders van een onafhankelijk Indonesië. Toen die onafhankelijkheid er daadwerkelijk kwam werden ze vanwege hun formele Europese status en Nederlandse namen net zo bruusk uit de archipel gezet als de Nederlanders zelf.

De onafhankelijkheid resulteerde in een diaspora van de Indische Nederlanders. Omdat ze na aankomst in Nederland veelal met achterdocht en openlijk racisme werden bejegend, zochten velen hun heil in de Nieuwe Wereld. Ook daar werden ze niet met open armen ontvangen.

De kille ontvangst kwam nog eens bovenop de ontberingen in de Japanse interneringskampen. Al dat leed wordt in de tweede helft van het boek breed uitgemeten. De psychologiserende benadering blijkt echter een obstakel om goed zicht te krijgen op het uiteindelijke lot van deze groep. In de koloniale samenleving waren Indische Nederlanders weliswaar tweederangs burgers, maar tweede rang betekende een redelijk tot goed bedeelde middenklasse met sociale en politieke ambities. Vanaf 1942 lijkt er nog slechts een slachtofferrol over te blijven. Maar uit terloopse opmerkingen in interviews en bijdragen blijkt dat de meeste Indische Nederlanders uiteindelijk opnieuw een goed bestaan hebben opgebouwd. En hun kinderen lijken allemaal te floreren zonder veel aanpassingsproblemen. Eind goed al goed? In een eventueel vervolg is meer aandacht voor de sociaaleconomische positie en ambities van deze groep in de tweede helft van de twintigste eeuw wenselijk.

Harro Maat
Wageningen Universiteit

Donna C. Mehos, *Science & Culture for Members Only: The Amsterdam Zoo Artis in the Nineteenth Century* (Amsterdam: Amsterdam University Press, 2006) 212 p.
ISBN 9789053567395

Artis was in het midden van de negentiende eeuw de belangrijkste culturele instelling van Amsterdam. In 1838 gesticht groeide ze gestaag maar snel, in ledental, grondgebied en ambitie. Toen de definitieve neergang van Felix Meritis inzette, rond 1850, begonnen Artis' gloriejaren. Voor de beste muziekkuitvoeringen die Amsterdam te bieden had moest je in Artis zijn, méér nog dan in de naastgelegen Parkzaal, welks Orkest overigens ook bij Artis onder contract stond. De concerten in Artis waren alleen voor leden, evenals de toegang tot de dierentuin zelf, de musea, de bibliotheek en de lezingen door vooraanstaande zoölogen. Artis was dus veel meer dan alleen een verzameling van levende exotische dieren. Ze huisde ook grote natuurhistorische verzamelingen en bevorderde de ontwikkeling van de zoölogie door steun te verlenen aan een wetenschappelijk tijdschrift en een wetenschappelijke vereniging. Dat was